

Barndomsminner

Måtte gjete sauer 17. Mai

Av: ERLING JUUL Tidens Krav
27.mars.1982

Folk kom er oppvokset i et velferdssamfunn vil vel knapt tro på mine barndomsminner. Det var jo langt andre forhold da jeg vokste opp enn hva de er i dag. Nå kan vi nærmeste "gasse" oss i mat, potetgull, brus og alskens godt. I min barndom satt vi ofte uten brødmat. Allerede som tiåring ble jeg satt bort som gjeter på en storgård og hadde ansvaret for 120 geiter.

Det er Olav Stavaas fra Enge som forteller dette i sine minner fra barneårene. Stavaas bor for tiden i Kristiansund og er en smilende og hyggelig mann. Han er 84 år gammel, men full av tiltakslust. Stavaas har vært formann i Nordmøre Arbeiderparti. Han kom tidlig med

i fagbevegelsen og regnes som en av arbeiderbevegelsens støttespillere på våre kanter. På Velferdssentralen, i Pensjonistforeningen og i Veteranforum er Stavaas med.

BARNDOMSHJEMMET

Vi var elleve søsken. Far (*Johannes Stavaas*) hadde satt opp et lite hus på gården Eide i Hemne. I første etasje var det stue og kammers, opp til andre etasje førte en bratt stige. Der hadde vi soverom, og fars skomakerverksted. Soverom og skomakerverksted var kanskje ikke den heldigste kombinasjon. Skoene lå i en haug i et hjørne av rommet, og like bortenfor sto to gamle "skusenger" og en sengebenk. En 14 linjers parafinlampe over arbeidsbenken til far skaffet både lys og varme på rommet.

GLEDET OSS TIL BEGRAVELSE

Far var også graver og kirketjener i Vinje kirke. Ved begravelser var det en fast regel at det ble tatt med "benninger" med mat, ost, smør og kjøpkake og mye annet godt. Vi barna var glade når det var begravelser fra storgårdene i bygda. Da visste vi det ble en godbit å få. Sørgetoget stanset som regel ved huset vårt (som lå like inntil veien) og noen kom inn med en "benning". Da ble det rene kosetunden i heimen.

Min kamerat Torger Stolsmo hadde alltid en stor matpakke med til skolen. Den delte han med meg. Andre ganger kom mor med ei spann med sildsuppe til skolemat. Vi gikk da inn til skredder Sivert Øye og spiste sildsuppa. (*Sivertstua står like nedenfor veikrysset mot Likroken ved aldersheimen på Eide*)

FAR PÅ VAKTTJENESTE

Året 1905 ble far utkalt på militærtjeneste mot svenskene. Vi var da fem søsken i alderen 1-7 år som satt tilbake sammen med mor. (*Dorthea Stavaas f. Stolpnes*) Penger til mat var det selvsagt mindre av når far var borte. Jeg kan huske at mor gråt og ba til Gud om hjelp, ja hun tryglet Gud om at far måtte få komme hjem igjen. Og hjem kom han da omsider. Hver sitt forgylte lommeur med kjede fikk min bror og jeg i gave. Blindur, (uten urverk) selvfølgelig og sikkert svært rimelige, men vi var så stolte av urene likevel.

Juletefestene hos Magnhild Gravdal står for meg som et av de lyseste barndomsminnene.

Hjemme hadde vi verken råd til julepynt eller gaver. Et lite tre uten pynt var hele julestasen. Juletreet hos Magnhild med lys og glitrende stjerner var et vakkert skue. Storstua var pyntet til fest, og det ble rikelig med julekaker til oss barna. Magnhild var et godt menneske som vi fattige barn fra den tiden minnes med glede, sier han.

GJETER

Bare ti år gammel ble Olav Stavaas satt bort på en storgård som gjeter. 120 geiter hadde han ansvaret for. Det ble sure dager, men også fine sommerdager med sol og varme i høyfjellet. Å se dyrelivet på nært hold var en opplevelse. Hjorten var et fagert skue når han tok sats og hoppet ut i jordhol for å bade. Artig var det også å iakttta røyskatt og mår som lekte seg i steinura.

En dag var jeg uheldig. Geitene tok nemlig benveien over et svaberg og ned på en slåttateig til en rindalsbonde. Jeg klarte ikke å komme over svaberget og måtte snu og gå tilbake igjen. Når jeg så stupet nedenfor ble jeg for alvor redd og klorte meg fast i bergrevnene så blodet rant fra neglene. Jeg måtte gå en omvei for å komme bort til geitene. Da jeg så de var kommet inn på slåttateigen ble jeg redd. Jeg fikk jaget geitene bort derfra, men bonden hadde sett hele opptrinnet og klaget til min husbond. Jeg fikk kjeft, ja ble utskjelt fordi jeg ikke klarte å holde orden på geitene. Jeg fortalte hvordan det hang sammen, men bonden ville ikke tro meg selv om jeg viste ham mine såre fingrer.

GJETER PÅ 17. MAI

I 1910, 12 år gammel var jeg gjeter på en annen storgård. Det var ikke snakk om å få fri på nasjonaldagen. Min plass var i skogen sammen med sauene. Forresten var det dårlig stelt med både sko og klær. Men da jeg hørte hurraropene for 17. Mai, brast det for meg. Jeg kastet meg ned i ei lyngtuve og strigråt. Mens andre hadde fest og moro var jeg henvist til arbeid. Senere i livet ble jeg hard, så hard at jeg aldri har flagget på 17. Mai dagen.

MØTE MED ARBEIDERBEVEGELSEN

Arbeiderpartiet var i sin gryende ungdom i mine barneår. Jeg hadde hørt mye om Arbeiderbevegelsen, og forsto de talte arbeidsfolkets sak. Bladet "Ny Tid" hadde jeg veldig lyst til å abonnere på, og en dag tømte jeg sparebøssen og gikk ned til postkontoret på Kyrksæterøra og bestilte bladet. Postekspeditøren var en streng herremann med militær grad. Da jeg fortalte at jeg skulle ha "Ny Tid" sendt til Vinjeøra, slengte han fra seg blyanten og brølte ut: - Ha dæ inn på Vinjeøra og bestill "Ny Tid" du!

MØTE MED OLAV OKSVIK

I 1912, da jeg var 14 år gammel, kom Olav Oksvik til Kyrksæterøra hvor jeg jobbet. Litt av en begivenhet var det jo at en vanlig steinarbeider reiste rundt og holdt foredrag, og forfektet småkårsfolkets rett til bedre lønnsvilkår.

Det var fullt hus, og vi 14 åringer var vitebegjærlige og ville gjerne høre hva Oksvik hadde å fare med. Jeg glemmer aldri hans enkle, fine opptreden.

Av yrke er jeg steinarbeider. Nå ble jeg arbeidsløs og tenkte å benytte tiden best mulig til å prate med arbeidsfolket innover bygdene. Slik begynte han sitt foredrag. Enkelt og greit la han ut om det nye partiet. Jeg ble grepet. Bestemmelsen var tatt allerede da. Dette partiet skal jeg slutte meg til når jeg blir voksen. Og slik ble det.

FADER FORLAT DEM

Martin Tranmæl kom også til Kyrksæterøra samme året. Det var valgår, og foredraget ble imøtesett med stor interesse. Stuvende fullt hus møtte den solide taleren. Etter foredraget ble det livlig diskusjon.

Folkehøgskolelærer Eirik Øverås la i mot Tranmæl. Han begynte med å si: Fader forlat dem ti de vet ikke hva de gjør, sa mesteren en gang. Det samme vil jeg si til Tranmæl. Men Tranmæl ble ikke svar skyldig. Folkehøgskolelæreren fikk tilsvaret som han sikkert aldri glemte.

SOSIALIST_PE

De tre brødrene Moe som representerte hvert sitt parti, Høyre, Venstre og Arbeiderpartiet førte til den videre debatt. Sosialist-Pe var en god, rappkjefet debattant. Uten tvil var det han som vant den politiske duellen. Sosialist-Pe lot seg aldri kneble. Under diskusjonene på Handelslaget om kveldene ble karene til tider noe høyrøstet og slo seg sammen for å kneble Sosialist-Pe. Men Per var en opplyst mann med godt og sunt bondevett, og ha fikk alltid det siste ord i debattene sier han.

Til slutt forteller Stavaas litt om sin bestefar. Bestefar Ola Stavaas var fisker av yrke og drev for det meste i Vinjefjorden. Han hadde sin egen fiskeplass som ble kalt for Stavaas-hålet. Bestefar batt selv sine garn og drog store fangster. Det var nemlig et rikt feitsildfiske i Vinjefjorden rundt århundreskiftet.

Bestefar hadde også et lite småbruk på 3 dekar som han bygslet og dyrket. En liten "fjøsopp" med plass til ei ku og en sau ble oppført. For å skaffe nok fôr måtte han opp på fjellet og slå gress. (*I skoggrensa i nærheten av Grytvatnet*) Det ble satt opp i en høystakk. Rundt ei stang på tre meter ble høyet lagt. Siden ble en ring av bjerkekvist lagt oppå høyet, og øverst ble høystakken forsynt med kraftig jordtorv. Dermed holdt høyet seg tørt og fint i vintermånedene. Da det på vårparten ble behov for høyet dro vi det hjem på kjelke. Snøen dekket "høysåta" men stanga tippet så vidt over snøen.

Slik måtte folk slite i gamle dager for å livberge seg. Jeg vil oppfordre folk til å slutte å syte og klage. Vi har aldri hatt det så godt i Norge som i dag, sier han.

Artikkelen er brukt med tillatelse av avisa Tidens Krav i Kristiansund.

Enkelte forklarende kommentarer er føyd inn av undertegnede. Disse står i (kursiv).

Rune H. Stavaas (hans nevø)